

Юрій Вікторович Гоцуляк,
молодший науковий співробітник відділу підтримки обдарованості та міжнародної співпраці Інституту обдарованої дитини НАПН України, м. Вінниця, Україна

УДК -056.45:37.014.3

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ПРОВІНЦІ ОНТАРІО (КАНАДА) ЯК КЕРУЮЧИЙ СУБ'ЄКТ У СИСТЕМІ НАДАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДІТЯМ З ВИНЯТКОВИМИ ЗДІБНОСТЯМИ (порівняльно-правовий аспект)

Стаття посвячена аналізу функцій и обов'язностей Міністерства освіти провінції Онтаріо (Канада) в сфері реалізації спеціальних освітніх програм для учасників з виключними здібностями, з метою використання цього досвіду для української законодавчої практики.

Ключевые слова: система, процес, освіта, обдарені діти, спеціальні освітні послуги.

This article analyzes the roles and responsibilities of the Ministry of Education of Ontario (Canada) in the implementation of special education programs for students with exceptional needs, in order to use this experience for the Ukrainian legislative practice.

Key words: system, process, education, gifted children, special educational services.

Розвиток системи надання спеціальних освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами в окремій країні на цей момент є показником якості надання освіти в цілому, адже диференційований підхід в освітній сфері є одним з базових принципів у передових країнах, у наш час. В Україні ця сфера знаходиться ще на зародковому етапі, при тому, що існує досить багато наукових доробок, у нас немає цілісної системи «спеціальної» освіти і нормативно-правового акту, який би її закріплював. У зв'язку з цим, актуальним постає звернення до зарубіжного правового досвіду.

Однією з передових держав у цьому питанні є Канада, в якій надання спеціальних освітніх послуг обдарованим учням має понад 40-річну історію. Серед суб'єктів, задіяних у процесі, чільне місце «керуючого» посідає Міністерство освіти. В силу федеративного устрою Канади, ми розглянемо функції та повноваження Міністерства освіти окремої провінції – Онтаріо.

У провінції Онтаріо питання розробки і реалізації спеціальних освітніх програм для «виняткових» учнів покладено не на окремо взятий орган чи установу, а є «колективною» відповідальністю суб'єктів навчального процесу на всіх рівнях.

Такий підхід обумовлено тим, що сфера спеціальної освіти з 1980 року у Канаді офіційно закріплена, як частина державної політики. У 1980 році набрав чинності принципово новий закон «Про освіту», який, у тому числі, по-іншому регулював питання задоволення освітніх потреб обдарованих учнів [1]. Міністерство освіти, районні шкільні ради, шкільні адміні-

страції, директори шкіл та вчителі, батьки та учні – всі мають доволі чіткі функції та обов'язки для реалізації навчальних програм. Важливо також і те, що інформаційна сфера «спеціальної освіти» побудована таким чином, щоб усі суб'єкти були в повній мірі проінформовані і розуміли зміст своїх обов'язків, а також обов'язків інших суб'єктів.

У цьому випадку ми бачимо, що закон «Про освіту» зробив основну «ставку» на несистемний підхід до навчального процесу обдарованих учнів. Сьогодні можна говорити впевнено, що такий підхід себе абсолютно виправдав, адже мало створити спеціальні органи та установи, які б безпосередньо займались розробкою і реалізацією освітніх програм, це ще не є запорукою їх успішного втілення. Для того, щоб сфера «спеціальної освіти» по-справжньому запрацювала, їй має бути надана велика цінність і схвальний відгук населення. Очевидно, що для цього необхідно комплексний підхід із залученням більшої кількості ресурсів.

Отже, перший висновок полягає в тому, що встановлюючи правовий статус центрального органу управління у сфері спеціальної освіти, необхідно з'ясувати його роль, як важливого елемента окремої «системи» (обов'язковість системного підходу необхідна для того, щоб спеціальна освіта була чітко визначеною, справді дієвою і результативною).

Вищезгаданий закон переглянув обов'язки та роль суб'єктів, які беруть участь (або можуть брати) в освітньому процесі. В першу чергу, були визначені

функції та обов'язки Міністерства освіти, як центрального органу управління освітою [2].

Міністр освіти представляє інтереси міністерства в уряді і здійснює спостереження та нагляд за розвитком законодавства у сфері освіти (в тому числі – спеціальної освіти). Міністерство здійснює адміністративний нагляд за реалізацією нормативно-правових актів у сфері освіти [2,3].

Можна виділити чотири основні сфери, на які розповсюджуються основні функції та обов'язки міністерства у сфері спеціальної освіти:

1) законодавство, нагляд за його виконанням, а також розробка загальнодержавної (концепції) політики у сфері надання спеціальних освітніх послуг (важливим є нормативне визнання сфери спеціальної освіти, як частини внутрішньодержавної політики і, як пріоритетного питання для розвитку освіти взагалі, адже для розроблення та впровадження розгалуженої системи необхідно достатні правові підстави);

2) фінансування;

3) система шкільного управління (встановлення рамок, в яких школі, адміністрації, вчителям та іншим спеціалістам) дозволяється її автономність у реалізації освітніх програм підтримки обдарованих дітей; це важливий момент, що потребує серйозного аналізу можливостей навчальних закладів, які надають спеціальні освітні послуги, що, у свою чергу, впливає на поділ відповідальності за реалізацію навчальних програм);

4) розроблення та впровадження навчальних програм та планів [2, 3, 4, 5, 6] (зокрема, встановлення загальних вимог до сертифікації спеціалістів, які працюють з обдарованими учнями, затвердження навчальних матеріалів; це ключові аспекти спеціальної освіти, що визначають зміст навчально-виховного процесу учнів з особливими потребами, без наявності спеціальних навчальних програм та планів освіта обдарованих учнів ніколи не зможе бути уніфікованою і ефективною).

Такий поділ сфер діяльності є доволі класичним, і, на наш погляд, українські законодавці при розробці нормативних документів, що стосуються надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям, мають зважати на подібну класифікацію функцій, адже вона дозволяє надалі більш методично і структурно підійти до деталізації прав та обов'язків.

У сфері реалізації спеціальних освітніх програм для обдарованих дітей, Міністерство освіти виконує наступні функції та наділене наступними повноваженнями:

– відповідно до закону «Про освіту», видає нормативні акти (для реалізації цього закону), програмні документи, в тому числі ті, що стосуються внутрішньої політики держави з підтримки обдарованості, а також встановлює обов'язки для шкільних адміністрацій з надання спеціальних освітніх послуг для обдарованих учнів, у зв'язку з реалізацією навчальних програм [2] (такі функції для міністерства є класичними, враховуючи новизну і специфічність цієї сфери

для України, до питань нормативних необхідно підійти максимально відповідально і вивірено для того, щоб той чи інший нормативно-правовий акт не просто регулював те чи інше питання спеціальної освіти, а встановлював цілісний механізм впровадження спеціальних освітніх програм і надання спеціальних освітніх послуг);

– визначає класифікацію і критерії «винятковості» [2] (необхідно зазначити, що у Канаді окремо виділяється категорія обдарованих учнів, ці учні відносяться до дітей з винятковими потребами, до яких належать і діти з різними вадами; обґрунтовується такий підхід тим, щоб надання спеціальної освіти обдарованим не було потуранням елітаризму, а просто задоволенням їх специфічних потреб, які також мають діти з певними вадами);

– встановлює вимоги до шкільних адміністрацій, щоб вони забезпечили освітніми програмами та спеціальними освітніми послугами учнів з особливими потребами (основний зміст цих вимог зводиться до того, що коли певна школа не здатна забезпечити учня спеціальною освітою, то учень має бути переведений до іншої школи, яка спеціалізується з надання спеціальних освітніх послуг); необхідно відзначити важливість цього пункту, адже таким чином здійснюється реалізація права дитини бути визнаною, обдарованою і задовольнити свої освітні потреби [2, 5, 6]; як бачимо, нездатність того чи іншого навчального закладу задовольнити освітні потреби обдарованого учня не є безвихіддю, а лише питанням, що потрібно розв'язати, і для цього нормативно закріплюються цілий ряд можливих шляхів для реалізації права кожного на освіту, відповідно до здібностей;

– проводить фінансування спеціальної освіти за встановленою моделлю (має три складові: цільового фонду для спеціальної освіти, спеціальної субсидії (гранту), а також інших спеціальних цільових грантів) [2]; як бачимо, система фінансування має централізовану форму, адже має місце загальний фонд, що проводить фінансування спеціальних освітніх програм, враховуючи специфічність цієї сфери, де може з'явитись потреба у додатковому фінансуванні (наприклад, та чи інша академічна сфера для держави є стратегічно важливою і необхідна підтримка талановитих дітей, які потенційно будуть цю сферу розвивати);

– встановлює вимоги стосовно звітування школами про витрати, які використали для надання спеціальних освітніх послуг [2, 5]; таким чином, має місце контроль за використаними коштами і, водночас, моніторинг за реалізацією освітніх програм, що дає можливість переглядати систему фінансування і вдосконалювати її; про принципи фінансування необхідно сказати окремо, адже у провінції Онтаріо фінансуються не школи, які надають спеціальні освітні послуги, а обдаровані учні, тобто проводять розрахунок необхідної для навчання суми на одного учня в рік згідно тієї чи іншої спеціальної освітньої програми, що дозволяє зробити систему фінансування максимально цільовою;

– встановлює стандарти для провінції за навчальним планам, що дає змогу зробити навчальний процес більш уніфікованим [2,3]; уніфікація навчально-виховного процесу обдарованих учнів є надзвичайно важливою, адже це є реалізація закону діалектики переходу кількісних змін у якісні, від окремих локальних ініціатив з боку педагогів до однакових для всіх вимог, дотримання яких є запорукою якості надання спеціальних освітніх послуг;

– встановлює вимоги для шкіл, які надають спеціальні освітні послуги, щорічно переглядати спеціальні навчальні плани і надавати рекомендації з їх вдосконалення [2, 3]; цей пункт підкреслює положення про те, що організація навчального процесу для дітей з особливими потребами не повинна мати суто вертикальний (імперативний) характер, а, оскільки, реалізація навчальних програм здійснюється безпосередньо на місцях (школи), то й ініціатива з оптимізації має також виходити звідси;

– вимагає від шкільних адміністрацій створювати консультативні комітети для реалізації спеціальних освітніх програм [2, 4]; якщо є вимога постійно розвивати сферу спеціальної освіти і впроваджувати передові наукові доробки, то логічним виглядає наявність на місцях спеціалістів високого класу, які б могли сприяти розвитку вказаної сфери, шляхом надання консультативної та іншої кваліфікованої допомоги педагогам та іншим суб'єктам, які безпосередньо залучені до надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям;

– запроваджує спеціальні трибунали з розгляду суперечок між батьками та шкільною адміністрацією з приводу ідентифікації та розміщення «виняткових» учнів і навчального процесу взагалі [4]; необхідність створення органів з розв'язання суперечок викликана специфічністю цієї сфери, адже у навчально-виховний процес обдарованих учнів залучається широке коло суб'єктів і багато рішень, що приймаються мають бути обґрунтовані, що може породжувати певні розбіжності у позиціях, а також це є показником демократичності навчально-виховного процесу обдарованих учнів; наприклад, батьки можуть бути незгодні з рішенням щодо ідентифікації учня чи особливостями розміщення дитини тощо, а закон надає їм право оскаржити такі рішення;

– встановлює на рівні провінції консультативну раду зі спеціальної освіти, яка є представництвом міністерства з питання і консультує міністра про особливості реалізації спеціальних освітніх програм у певному регіоні [1, 5, 6]. На наш погляд, створення подібних консультативних органів для міністерства є важливим аспектом, для належної організації механізму надання спеціальних освітніх послуг талановитим учням, адже це дозволяє міністерству добре орієнтуватись у тій ситуації, що склалась в кожному конкретному регіоні і оперативно приймати рішення. Ми вважаємо, що в Україні таку роль могла б виконувати академічна установа – Інститут обдарованої дитини НАПН України, основне призначення якої – підтримка обдарованості.

У структурі Міністерства освіти запроваджується окремий підрозділ, який займається питаннями реалізації спеціальних освітніх програм для «виняткових» учнів. Цей підрозділ здійснює нагляд за роботою регіональних відділень, функціями яких є:

– підтримка шкільних адміністрацій у реалізації освітніх програм для виняткових учнів [2], (роз'яснення позицій міністерства з тих чи інших питань, організація співпраці центральних та місцевих органів управління у сфері спеціальної освіти тощо);

– моніторинг за реалізацією спеціальних освітніх програм [2], (моніторинг є важливою складовою системи спеціальної освіти, адже дозволяє оперативно виявляти її недоліки і їх усувати, так, як у провінції Онтаріо законодавчо закріплено необхідність постійного вдосконалення сфери освіти учнів з особливими потребами);

– роз'яснення «політики» міністерства по відношенню до спеціальної освіти працівникам навчальних закладів і батькам учнів [2], (такі роз'яснення носять не суто ознайомчий характер, а потрібні для прийняття необхідних рішень і вчинення потрібних дій для реалізації того чи іншого положення міністерства; наприклад, якщо міністерство вимагає вдосконалити планування навчально-виховного процесу обдарованих учнів, то це означає внесення змін у конкретні пункти індивідуальних і загальних навчальних планів); як бачимо, на всіх рівнях наслідки того чи іншого рішення мають бути максимально конкретними і практичними;

– доповідання міністерству про ефективність спеціальних освітніх програм (або про неефективність і необхідність змін) [2]; законодавством провінції закріплено вимогу до педагогів, які працюють з обдарованими учнями брати участь в оцінці спеціальної освітньої програми, яку вони реалізують, результатом чого мають бути висновки учителя на кінець року про якість цієї освітньої програми; за результатами та іншими проведеними оцінками міністерство робить висновки і, у разі необхідності, приймає рішення щодо спеціальних освітніх програм (наприклад, у випадку незадовільного результату, може позбавити програму ліцензії).

У цілому, на наш погляд, впровадження до структури органів управління освітою спеціальних підрозділів чи посад, які б відповідали за належне функціонування системи спеціальної освіти є виправданими, адже ця сфера має суттєві відмінності від загальної освіти, а тому потребує окремої уваги і підготовки спеціалістів, які б володіли спеціальними знаннями та навичками з цього питання. Більше того, це дає змогу визначити відповідальних осіб, з тим, щоб бюрократичний аспект не був гальмівним.

Представництво міністерства освіти на місцях, по лінії спеціальної освіти має два ступені характеру. *Перше*: це загальна консультативна рада, яка збирає та аналізує загальну інформацію в регіоні (на рівні провінції) і доповідає в міністерство про загальні обставини, що склались у зв'язку з реалізацією освітніх

програм для «виняткових» учнів, а також надає рекомендації з покращення якості надання освітніх послуг і організації навчального процесу загалом. *По-друге:* це численні представництва, що здійснюють безпосередній нагляд за належним наданням спеціальних освітніх послуг і необхідну допомогу школам у цьому напрямку.

На наш погляд, такий адміністративний механізм є доволі показовим для тих країн, які знаходяться на початковому етапі з організації спеціальної освіти, для учнів з особливими освітніми потребами, бо дозволяє центральним органам державного управління в повній мірі бути проінформованими про стан запровадження спеціальної освіти і приймати оперативні необхідні рішення на основі тих рекомендацій, що вносяться з регіональних представництв.

Таким чином, необхідно зазначити, що основною запорукою ефективності системи «спеціальної» освіти у Канаді є системний підхід, де функції та повноваження окремих суб'єктів, на різних рівнях, є чітко законодавчо визначеними. Міністерство освіти, крім видання нормативних документів, здійснює нагляд за реалізацією державної політики у сфері підтримки дітей з особливими освітніми потребами, запроваджуючи численні комітети та консультативні ради. Такий

підхід може цілком слугувати зразком для інших країн, тим більше, що його дієвість підтверджена на практиці.

Використані літературні джерела

1. The Education Act on Special Education, 1980 // [електронний ресурс]: <http://www.edu.gov.on.ca>.
2. The Education Act on Special Education, Subsection 10(a), Minister's Advisory Council on Special Education (Ontario, Canada) // [електронний ресурс]: <http://www.edu.gov.on.ca>.
3. Policy / Program Memoranda Concerning Special Education (Ontario, Canada) // [електронний ресурс]: <http://www.edu.gov.on.ca>.
4. Regulation 181/98, Identification and Placement of Exceptional Pupils (Ontario, Canada) // [електронний ресурс]: <http://www.edu.gov.on.ca>.
5. The Education Act on Special Education, Subsection 170 (1), Legislated Responsibilities of School Boards (Ontario, Canada) // [електронний ресурс]: <http://www.edu.gov.on.ca>.
6. The Education Act on Special Education, Section 13, The requirements concerning Provincial Schools (Ontario, Canada) // [електронний ресурс]: <http://www.edu.gov.on.ca>.

